

BİBLİYOGRAFYA :

François-Joseph T. Desbillons, *Nouveaux éclaircissements sur la vie et les ouvrages de Guillaume Postel*, Liege 1773; G. Weill, *De Gulielmi Postelli Vita et indole*, Paris 1892; D. Restoux, *Guillaume Postel, auteur de la condorde du monde*, Mortain 1931; C. Dana – Rouillard, *The Turk in French History Thought and Literature*, Paris, ts.; L. Febvre, *Le problème de l'incroyance au XVIe siècle*, Paris 1942; H. Bernard-Maitre, "Le passage de Postel chez les premiers jésuites", *Mélanges H. Chamard*, Paris 1951, s. 227-243; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 36-44; W. J. Bouwsma, *Concordia Mundi: The Career and Thought of Guillaume Postel, 1510-1581*, Cambridge 1957; F. Secret, *Bibliographie des manuscrits de Guillaume Postel*, Genève 1970, s. 299-307; a.mlf., "Guillaume Postel et les études arabes à la Renaissance", *Arabica*, IX/1, Leiden 1962, s. 22-36; M. L. Kuntz, *Guillaume Postel: Prophet of the Restitution of All Things, His Life and Thought*, The Hague 1981; S. Yerasimos, *Les voyageurs dans l'Empire ottoman (XIVe-XVIe siècles)*, Ankara 1991, s. 186-187; V. Drimba, "L'instruction des mots de la langue turquesque de Guillaume Postel (1575)" (trc. Necdet Bingöl), *TDAY Belleten* (1966), s. 77-126; M. J. Heath, "Renaissance Scholars and the Origins of the Turks", *Bibliothèque d'humanisme et renaissance*, XLI/3, Genève 1979, s. 453-471; Zeki Arıkan, "Guillaume Postel ve De la République des Turcs", *TİD*, II (1984), s. 68-82; a.mlf., "Montaigne ve Türkler", *AÖ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 4, Ankara 1993, s. 23-42; S. E. Silverman, "Postel, Guillaume 1510-1581", *EJd.*, XIII, 932-933; "Postel Guillaume", *ECn.*, XX, 1678-1679.

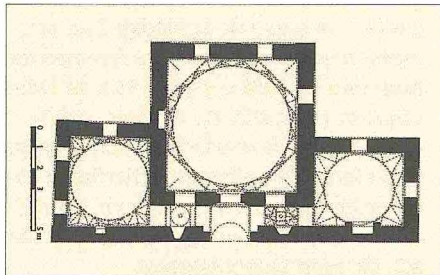

ZEKİ ARIKAN

POSTİNPÜŞ BABA ZÂVİYESİ

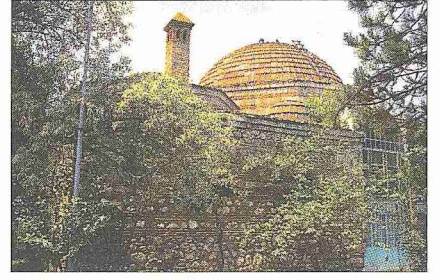
Bursa'nın Yenişehir ilçesinde
erken Osmanlı devrine ait
bir zâviye.

Kaynaklarda Baba Sultan Zâviyesi, Seyyid Mehmed Dede Zâviyesi, Postinpüş Baba Sultan İmareti adlarıyla da anılan yapı ilçenin kuzeybatısında, muhtemelen antik şehrin yerinde oluşan 6 m. yüksekliğindeki Babasultan höyüğü'nün meydana getirdiği alçak bir tepenin üzerine kurulmuştur. Aşıkpaşazâde, Sultan I. Murad'ın Yenişehir'de Postinpüş Baba için bir zâviye yaptırdığını kaydeder (*Tarih*, s. 216). Se-

mavi Eyice ve Oktay Aslanapa bu bilgiden hareketle yapının I. Murad dönemine ait olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak Evliya Çelebi'nin, Orhan Gazi'nin bir oğluna ait mezarın burada bulunduğunu söylemesini ve bu bilginin 979 (1571-72) tarihli *Tahrir Defteri*'nde yer almasını değerlendiren Ekrem Hakkı Ayverdi zâviyenin Orhan Gazi döneminde inşa edildiği sonucuna ulaşmış, ayrıca XIX. yüzyıla ait bir başka kaynağa dayanarak Postinpüş Baba'nın asıl adının Seyyid Mehmed Hammârî olduğunu kaydetmiştir (*Osmanlı Mi'mârisi I*, s. 209-210). Zâviyenin Orhan Gazi döneminde yapıldığını daha sonra Semavi Eyice de kabul etmiştir (*DİA*, VII, 72). Binanın XIX. yüzyılın sonlarında muhtemelen bir deprem sonucunda yıkılarak kullanılamaz hale gelmesi üzerine 1905-1906 yıllarında ihya edildiği düşünülmektedir (Emir, II, 62). Postinpüş Baba Zâviyesi hakkında ilk monografik çalışma Franz Taeschner tarafından 1928 yılında yapılmıştır. Taeschner, bu çalışmasında Hans Dernschwam ve Evliya Çelebi'nin seyahatnâmeleriyle Matrakçı Nasuh'un *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn* adlı eserindeki Yenişehir minyatüründen (İÜ Ktp., TY, nr. 5964, vr. 14^b) yararlanmıştır.

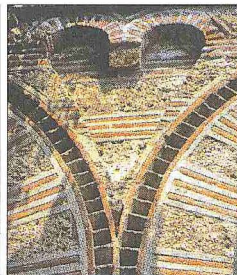
Yapı tabhâneli cami denilen grubun tipik örneklerinden biridir. Eyvan biçimindeki girişin karşısında yer alan büyük kubbe ile orta sofa ibadet mekânını oluşturur. Giriş eyvanının iki yanında bulunan küçük koridorlardan kubbeli misafirhane (tabhâne) mekânlarına geçilir. Koridorların üzeri kuzey yönünde bindirme bir taş tavan, güney yönünde basık bir kubbeye örtülü olup bunların ortasında birer aydınlık deliği bırakılmıştır. Böylece yapıda kapalı avluda aydınlık feneri düşüncesinin yaşatılmış olduğu görülmektedir. Doğu duvarlarında birer ocak bulunan misafirhane bölümleri kanatların güney ve batı cephelelerine açılan pencerelerle aydınlanmaktadır. Bu plan tipindeki yapılarda ibadet mekânında girişin tam karşısında yer alan mihrap nişi bu eserde giriş ekseninde değil kapının solundaki duvarda yer almış-

Postinpüş Baba Zâviyesi – Yenişehir / Bursa

tır. Aynı durum İznik'teki Nilüfer Hatun İmareti'nde de uygulanmıştır. Orta sofanın üstünü tromplar aracılığı ile geçişleri sağlanan sekizgen şekilli, normalinden daha yüksek tutulmuş olan kasnak üzerine iri üçgenlerle bağlantılı 8,5 m. çapında dairesele kubbe örtmekte, kanat mekânların üzerinde ise üçgen kuşaklarla bağlantılı basık kubbeler bulunmaktadır. İbadet mekânında kenarları bordürlü çok yalın bir mihrap, yeşil boyalı sıradan bir minber ve sofanın güneydoğu köşesinde ahşap vâiz kürsüsü yer almaktadır. Yapının doğu cephesinin önünde bulunması gereken son cemaat yeri ortadan kalkmış, sadece güneydoğu köşesinde revaka ait kemerin küçük bir kısmı kalmıştır. 1926-1927 yıllarında binanın önünde ahşap bir revak mevcuttu.

Doğu cephesinin dışındaki cephelerde bir sıra kesme taş, üç sıra tuğladan meydana gelen almaşık duvar işçiliği görülmektedir. Giriş cephesi haricindeki cephelerde küfeki taşı ve yassı tuğla değişik şekillerde kullanılarak yatay balık sırtı, haris örgüsü, rozet gibi geometrik desenler oluşturulmuştur. Kubbe kasnağında, kemer ve alınlık dolgularında tuğla süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Güney duvarında bordürleri testere dişi şeklinde işlenmiş iki kör kemer arasında yer alan yürek şeklindeki nişte Bizans'ın son devrinde inşa edilen bazı yapılara has özellikler bulunmaktadır. XIV. yüzyılda benzerlerine oldukça sık rastlanan bu motif İstanbul'da Fenârî İsâ Camii, Kariye Camii ve Yoros Kalesi gibi Bizans yapılarında, aynı dönemin Batı Trakya'daki Bizans eserlerinde görülmektedir. Bu durum eserin taş ustalarının Bizanslı olduğunu gösterir. Alınlık dolgularında ise erken Osmanlı devrinin mimari özellikleri görülmektedir. Devrin diğer tipik bezeme unsurlarından olan rozetlerin kubbe kasnağı gibi çok göz önün-

Postinpüş Baba Zâviyesi'nin planı ve güney duvarındaki yürek biçiminde süsleme

de olmayan yerlerde bulunması ilgi çekicidir.

Richard Hartmann, 1920'li yıllarda Yenişehir'e yaptığı ziyaret sırasında zâviyenin etrafının mezarlıkla çevrili olduğunu söylemektedir. Günümüzde bu mezarlıktan iz yoktur. 1928'de zâviyede incelemeler yapan Franz Taeschner, zâviyenin çevresinde yine günümüze gelmeyen ve sanat değeri taşımayan küçük bir mescid ve bitişindeki türbeden bahsetmektedir. XIX. yüzyılın sonlarına ait bir fotoğraftan (İÜ Ktp., Albüm, nr. 90.755, rs. 21) zâviyenin güneyinde yer alan bu yapıların her ikisinin de dört duvar üzerine hafif eğimli kırma çatıyla örtülü yapılar olduğu anlaşılmaktadır. Üstü kiremit örtülü çatısının üzerinde alem bulunan mescidle gösterişsiz türbe birbirine bitişik durumdadır. Güney dış duvarına ilâve edilmiş cumba şeklinde bir çıkıntı göze çarpar. Taeschner'in tanımlamalarından anlaşıldığı kadarıyla yapının giriş cephesinin önünde etrafı bir duvarla çevrili, ortasında bir kuyu bulunan avlu mevcuttu. 1950'li yılların başında harım kısmı su deposu olarak kullanılan yapı 1965'te Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyona alınmış, oldukça uzun süren restorasyondan sonra cami olarak açılan binanın çevresi genişçe bir park şeklinde (Baba Sultan Parkı) düzenlenmiştir. Bugün yapı tekrar restorasyona muhtaç duruma gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (trc. Yaşar Önen), Ankara 1987, s. 218; Aşıkpaşazâde, *Tarih* (Atsız), s. 216, 231-235; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 9, 13; R. Hartmann, *Im Neuen Anatolien. Reiseeindrücke*, Leipzig 1928, s. 42-43, lv. XIV; Hikmet Turhan Dağloğlu, *1558-1589: On Altıncı Asırda Bursa*, Bursa 1940, s. 69-70; Semavi Eyice, "La mosquée-zaviyeh de Seyyid Mehmed Dede à Yenisehir", *Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens: in Memoriam Ernst Diez* (haz. Oktay Aslanapa), İstanbul 1963, s. 47-66; a.mlf., "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimai Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", *İFM*, XXIII/1-2 (1962-63), s. 23, 33, 52; a.mlf., "Cami", *DİA*, VII, 72; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 208-216, rs. 299-309; a.mlf. - İ. Aydın Yüksel, *İlk 250 Senenin Osmanlı Mi'mârîsi*, İstanbul 1976, s. 101; Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, Ankara 1977, s. 106, 186; Yıldız Demirel, *Osmanlı Mi'mârîsi'nde Süsleme I: Erken Devir 1300-1453*, İstanbul 1979, s. 656-659, rs. 730-734, pl. 27; S. Yıldız Ötügen v.dğr., *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1986, IV, 603-607, rs. 331-334, plan 146; Sedat Emir, *Erken Osmanlı Mi'marlığında Çok-İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zâviyeler*, İzmir 1994, II, 51-62, rs. 124-169; *Akdeniz'de İslâm Sanatı-Erken Osmanlı Sanatı-Beyliklerin Mirası* (haz. Gönül Öney), İstanbul 1999, s. 149-151; Özdemir Şarman, *Bursa Yenisehir: 1301-2001*, Bursa 2001,

s. 54-56; Franz Taeschner, "Das Heiligtum des Postin Pos Baba in Jenischehir", *Isl.*, XX (1932), s. 116-126; K. Otto-Dorn, "Das Islamische Iznik", *Istanbul Forschungen*, XIII, Berlin 1941, s. 56, 68, 77, 85; Selda Kalfazade, "Erken Osmanlı Mi'marisindeki Tuğla Rozetler Hakkında", *STAD*, sy. 1 (1987), s. 12-17.

EBRU KARAKAYA

POZİTİVİZM

Geçerli bilgiyi
olguların bilgisinden ibaret gören
ve metafizikle dinî bilgiyi
geçersiz sayan felsefe akımı.

Terim Fransızca'da "gerçek, olgu, kesin, kanıtlanmış, olumlu" gibi anlamlara gelen **positif** kelimesinden türetilmiştir. Pozitif bilim kavramı, olgularla ilgili kesin ve kanıtlanmış bilgiyi ifade ettiği için pozitivizmin ekseninde durmaktadır. Terimi ilk defa sosyalist düşünür Claude Henri de Saint Simon (ö. 1825), bilimsel yöntemin önemini belirtmek ve sosyal felsefe bakımından ifade ettiği anlamı ortaya koymak için kullanmış, daha sonra pozitivizmin kurucusu Auguste Comte tarafından benimsenerek bir felsefi sistemin adı haline getirilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün Avrupa ülkelerinde yaygınlık kazanan bu felsefe akımı, XX. yüzyılın ilk yarısına kadar birtakım farklılaşma ve dönüşümlere uğrayarak yaygın hale gelmiştir. Bu akımdaki ilk yol ayrımı da XIX. yüzyılda gerçekleşmiş ve temel fikirlerde uzlaşmakla birlikte bu akımın dayandırıldığı araştırma alanları bakımından farklılık gösteren sosyal pozitivizm ve evrimci pozitivizm şeklinde iki ayrı yön takip etmiştir. Comte tarafından kurulan ilki, bilimin yöntemini ve sonuçlarını kullanmak suretiyle daha âdil bir sosyal örgütlenmenin sağlanabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Öncülüğünü İngiliz filozofu Herbert Spencer'in yaptığı ikincisi ise toplum ve tarih kavramı üzerine değil doğa kavramı üzerine temellendirilmiş olup özellikle fizik ve biyoloji alanlarını esas almıştır. Böylece ana fikrin ağırlık merkezi, sosyal pozitivizmin toplumsal ve tarihsel ilerleme kavramından fiziksel ve biyolojik evrim kavramına kaydırılmıştır. Aynı yüzyılın sonlarında gelişen empiriyokritisizm de bir eleştirel pozitivizm akımı şeklinde ortaya çıkmış, pozitivizmin duyurucu ve deneyci kanalı olarak yeniden ve radikal bir biçimde formüle etmeyi denemiştir. Eleştirel pozitivizm, ortaya koyduğu felsefi birikimle XX. yüzyılda ortaya çıkan ve 1940'a kadar özellikle mantık, matematik ve dil felsefesi alanındaki görüşleriyle etkili olan mantıksal

pozitivizm akımı için bir etki alanı, hatta bir temel oluşturacaktır (bu tasnif için bk. *EP*, VI, 415).

İki ayrı yüzyıla ait iki ayrı pozitivizmin olduğu kabul edilmekle birlikte bu akımın karakteristik olan temel fikirleri süreklilik göstermiştir. Bu fikirler şöylece sıralanabilir: a) Bilimsel bilgi tek geçerli bilgidir. b) Bilginin mümkün olan yegâne nesnesi olgulardır; metafizik ve teolojik düşünceler olgusal karşılığı olmayan spekülasyonlardan ibaret olup anlamsızdır. c) Felsefe bilim dışı bir yöntemle sahip olamaz; onun görevi bütün bilimler için ortak olan genel ilkeleri bulmaktır. d) Evrensel ve önsel nitelikli tek bir yöntem söz konusudur ve bu yöntem hem doğa hem de beşerî bilimler için aynıdır; bütün bilimler fiziğe indirgenebilir. Pozitivist felsefe üzerine önemli bir eser yazmış olan Leszek Kolakowski, pozitivizmin ilkelerini daha felsefi bir terminoloji içinde şöyle ortaya koymuştur: a) Olguculuk (phenomenalism). Öz ve olgu arasında hiçbir ayırım yoktur. Geleneksel metafizik sistemlerin olguları sıradan yöntemlerle bilinmeyecek bir hakikatin tezahürleri şeklinde tanımlanması pozitivizm açısından hiçbir anlam taşımaz. Gerçeklik, duyu ve deneylere konu olan olgulardan ibarettir. Cevher, ruh, metafizik sebep gibi kavramların bilimsel açıklama gücü yoktur. b) Adcılık (nominalism). Bilginin tikel ve somut nesnelerden başka gerçek bir referansı yoktur. Bilinebilen dünya tikel ve gözlemlenebilir olguların toplamından ibarettir. Bilimdeki soyut kavramlar deneylerin derlenip kaydedilme yönteminden başka bir şey değildir ve deney ötesi olan bağımsız bir gerçeklik alanına atıfta bulunmaz. c) Değer ve norm ifadelerinin konumu. Olguculuk ve adcılığın mantıksal bir sonucu olarak değer yargıları ile normatif önermeler bilimsel bilgi alanına girmez. d) Bilimsel yöntemin birliği. Bütün deney / deneyim alanları için tek bir bilimsel araştırma yöntemi vardır. Bazı bilimlere ait alanların niteliksel farklılık ve kendine özgü nitelik arzettiği iddiasıyla birden çok yöntem var sayılamaz. İdeal bilimsel yöntem ise fizik biliminin yöntemidir (*Positivist Philosophy*, s. 11-19).

Tarihsel kökleri itibarıyla pozitivizm Francis Bacon'ın eserlerine, David Hume'un deneyci felsefesine ve genel olarak Aydınlanmacı düşüncelere kadar geri götürülmektedir. Hatta bu akıma ait ana fikirlerin Roger Bacon, Ockhamlı William ve Paris nominalistleri tarafından geliştirildiğini ileri sürenler de bulunmaktadır (*a.g.e.*, s. 20-23). Pozitivizmi doğuran düşünce iklimi,